

Čuda u hrvatskoglagoljskim Marijinim mirakulima

Tuškan, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:362143>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-05-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Lucija Tuškan

**Čuda u hrvatskoglagoljskim Marijinim
mirakulima**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Lucija Tuškan
Matični broj: 0009079887

Čuda u hrvatskoglagoljskim Marijinim mirakulima

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Jednopedmetni studij Hrvatskog jezika i književnosti

Mentor: doc. dr. sc. Saša Potočnjak

Rijeka, 16. rujna 2020.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Čuda u hrvatskoglagoljskim Marijinim mirakulim* izradio/la samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Saše Potočnjak.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. <i>Marijini mirakuli u povijesti istraživanja</i>	3
3. Čudo i čudesno u hrvatskoglagoljskim Marijinim mirakulima	10
4. Analiza motiva čuda na odabranom korpusu tekstova	18
4.1. Motiv čuda u mirakulu <i>Djevojka bez očiju</i>	18
4.2. Motiv čuda u mirakulu <i>Dječak poklanja kruh sinu Marijinu</i>	20
4.3. Motiv čuda u mirakulu <i>Vitez koji je prodao svoju ženu đavlu</i>	23
4.4. Motiv čuda u mirakulu <i>Djevojka bez ruku</i>	26
4.5. Motiv čuda u mirakulu <i>La sacristine ili Mirakul o grešnoj redovnici</i>	29
5. Zaključak.....	32
6. Sažetak.....	34
7. Ključne riječi.....	35
8. Literatura	36

1. Uvod

Srednji vijek je razdoblje kojeg se obično poima kao mračno razdoblje u kojem su se vještice spaljivale na lomači, brutalno kažnjavali nevjernici i sl. Međutim, to nije izgledalo baš tako. Kroz ovaj rad pokušat ću razbiti krive pretpostavke da srednji vijek znači *mračno* razdoblje upravo kroz prikaz Marijinih čudesa u hrvatskoglagoljskim zbornicima za koje se s pravom tvrdi da pripadaju jednim od najljepših tekstova srednjovjekovlja. Također, srednji vijek je često doživljavao kao zatvoreno razdoblje u kojem ne dolazi do značajnih promjena. Takva pretpostavka je netočna, jer upravo suprotno, u srednjem vijeku dolazi do pravog bujanja na kulturnom planu u vidu književnosti. Djela koja će nastati u srednjem vijeku, kasnije će imati važnu ulogu u oblikovanju drugih književnih žanrova, kao što će se u kasnijim poglavljima ovoga rada to moći vidjeti na primjeru *mirakula* i kako se čudo i čudesno ne pojavljuje samo u njima. Srednjovjekovni čovjek je bio sklon vjerovati u oprost od grijeha i spasenje duše koja će otići u raj. Na tom putu spasenja pojavljivali su se sveci, Bogorodica, Isus i druge osobe za koje se smatralo da nose božanski dar u sebi. Kršćanski je duh imao važnu ulogu u životu svakog čovjeka srednjega vijeka, pa se tako i književnost prilagođavala kršćanskoj kulturi. Mnoga djela koja nastaju žele biti *exemplum* kojima će, oni koji slušaju ili čitaju djela, uputiti na moralan i religiozan život. Kršćanskim se temama nastojalo približiti ljudima da razumiju ono na što im se želi ukazati, a Crkva je bila vodeća institucija u tome. U srednjovjekovlju je Crkva, osim vjerske, imala i vodeću gospodarsku, političku, društvenu i obrazovnu ulogu. Zastupala je vlastite interese i nastojala ih prenijeti na širu publiku. Jedna od glavnih zadaća Crkve bila je pripremiti čovjeka za smrt, odnosno kraj svijeta, što je u prijevodu značilo, spasiti dušu od počinjenih grijeha. Mnogi su na tom putu otišli u krivom smjeru, pa su proglašeni pogancima i hereticima, te ih je crkvena vlast osuđivala na brutalne kazne da bi bili na primjer drugima. Oni koji su bili vjerni Bogu, bili su nagrađeni za dobro vladanje na ovozemaljskom životom, pa su njihove duše odlazile u Raj. Mnoga srednjovjekovna djela dotiču se takvih prizora, pa je na vrlo slikovit način prikazan odlazak duše u nebo. Izvrzne primjere susrest će se i u *Marijinim mirakulima*, gdje je ona prikazana kao zagovornica dobra, i koja se brine za ljude u različitim neprilikama. Čudesima koje čini, svjedocima daje nadu u spasenje, pa su mirakuli bili od velike važnosti za srednji vijek. Svećenstvo ih je običavalo čitati na misama kako bi ukazao na dobrotu kojom će Marija pomoći svima kojima je pomoć potrebna.

2. *Marijini mirakuli u povijesti istraživanja*

Osnovni oblik *Marijinih mirakula* jest priča u prozi ili stihovima. To je prozna vrsta karakteristična po svojoj kratkoći, zgusnutoj fabuli sa zanimljivim zapletima i neočekivanim završecima. Osim u proznome obliku, *Marijine mirakule* može se pronaći i kao druge književne vrste, primjerice dramske, a ona je bila karakteristična za englesko kazalište.¹

Zbog pojave *Marijinih čuda* i u prozi i u drami, ponekad dolazi do nerazlikovanja, pa valja jasno odrediti o kojem žanru se govori. U ovome radu bit će isključivo naglasak na Marijinim čudima kao proznoj vrsti.

Marijin mirakul jest mirakul prema svom sadržaju, a ne prema obliku.

U zapadnoeuropskim književnostima u 13. stoljeću, mirakuli doživljavaju svoje zlatno doba. Taj je žanr srednjovjekovne proze uživao u puku veliku popularnost zbog njegovane pobožnosti prema Bogorodici, ali i kršćanskog duha općenito, pa ih je stoga i crkvena vlast rado preporučivala.²

*Kompilatori zbirki su poznati, ali autori pojedinih čudesa su redovito anonimni.*³ Valja reći kako je svaki kompilator u narodnim književnostima mijenjao određenu verziju mirakula i udahnjivao im lokalne značajke što će reći da se unosila neka karakteristika književnosti u koji je mirakul došao.

Bogorodičina su čudesa u hrvatsku književnost ušla vrlo rano, smatra D. Fališevac. *Mirakule* se može pronaći razasute po mnogim rukopisima, i to napisane narodnim jezicima (njemačkim, talijanskim, francuskim). Hrvatskoj književnosti poticaj za Marijinu legendu, smatra se, dala je talijanska književnost. Neki tekstovi do nas su došli iz latinske književnosti, ali je glavnu posredničku ulogu između zapadnoeuropskih tekstova i hrvatskih redakcija imala legenda na talijanskom jeziku.

U povijesti književnosti pod nazivom *Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća* prvi koji je spomenuo žanr *Marijinih mirakula*, bio je **Branko Vodnik**. Ta je knjiga izašla 1913. godine i obuhvaća široko povijesno razdoblje kroz vrijedni književni pregled. Vodnik *mirakule* spominje

¹Prema Petrović, 1977., str. 10.

²Prema Franić Tomić, Prospereov Slobodan Novak, 2019., str. 28.

³Štefanić, Vjekoslav: *Hrvatska književnost srednjeg vijeka*, u: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 45.

u kontekstu Milčetićeve⁴ istraživanja, koji je u studiji *Hrvatska glagoljska bibliografija. Dio I. Opisi rukopisa (Starine)*, iz 1911. oblikovao ime *Ivančićeva zbornika*, a u kojem se nalaze *Bogorodičina čudesa*. Također, osim *Ivačićeva zbornika* navodi se i knjižica s prijevodom talijanskih mirakula na hrvatski jezik, *Mirakuli slavne dive Marie*, izdane u Senju 1507. godine. Vodnikova *Povijest istraživanja Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća* bila je samo „uvertira“ za daljnja istraživanja o žanru Marijinih mirakula.

Dvije godine nakon, 1915. **Rudolf Strohal** piše *Hrvatsku glagolsku knjigu* u kojoj spominje srednjovjekovne mirakule. Strohal ističe kako mirakuli, prilike i legende u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti zamjenjuju „modernu“ novelu i roman. Također, navodi kako su se mirakuli od 14. i 15. stoljeća unosili u propovijedi kao *ežempli* ili prilike. Za njega su legende, mirakuli i ostali srodni žanrovi neka vrsta popularne teologije. Strohal u studiji navodi i koji su mu poznati *mirakuli*:

Mirakul o jednom slikaru koji slikaše blaženu djevicu Mariju (iz 14. vijeka), Čudesa blažene dive Marije, Mirakuli Marije Magdalene, Mirakul vele lip od slavne dive Marije ot krunice, Jošće lip mirakul slavne divi Marije od nje krunice, ki ju nastoje neprestano.

Te zaključuje:

U velikom Grdovićeve zborniku nalaze se od strane 910. – 930. mirakuli ili čudesa vrhu rozarija, kojih se navodi 30 većinom iz 16. vijeka i nekoliko iz 15. vijeka. Najviše se je dogodilo tih mirakula u Španiji i Portugalu..⁵

U njegovoj studiji dolazi se do zanimljive informacije u kojoj navodi kako knjižica *Počinju mirakuli slavne dive Marije*, tiskana u Senju, izdala 1508. godine, a ne 1507. kako to navodi Vodnik. Za senjski zbornik *mirakula* govori kako ih je tiskao Grgur Senjanin, te spominje tri primjerka tih *mirakula*.⁶

Mihovil Kombol sljedeći je autor koji se bavio čudesima. U svojoj *Povijesti hrvatske književnosti do preporoda* iz 1961. godine, ističe kako najpoznatije srednjovjekovne zbornike povezuje jedan te isti lik – Bogorodica. U Europi je u 11. i 12. stoljeću zavladao pravi kult Bogorodice, pa su nastajale o njoj čitave zbirke latinskih priča, koje su onda prevedene i

⁴Ivan Milčetić bio je književni povjesničar, filolog, etnograf i folklorist. Bavio se problemima starije hrvatske književnosti. Imenovao je *Ivančićev zborniku* u svojem djelu *Starine* (1911.)

⁵Strohal, Rudolf: *Hrvatska glagolska knjiga*, piščevim troškom, Zagreb, 1915., str. 135.

⁶O 1508. godini govori i A. Nazor u studij *O glagoljskoj tiskari u Senju i njezinim izdanjima (1494. -1508.)* gdje kaže kako su *Mirakuli slavne Dêve Marije* tiskani u Senju, a izašli su 15. lipnja 1508. godine.

prerađivane u svim europskim zemljama. Kult Bogorodice najuočljiviji jest u prozi odnosno kroz mirakule. Marija je u tim legendama, kako navodi Kombat, „odvitnica“ svih, koji se k njoj utječu, i pomoćnica protiv sviju nevolja, često i u najneobičnijim situacijama.⁷ Svako daljnje proučavanje i istraživanje postalo je nadogradnja koja je dodatno produbilo saznanja o žanru srednjovjekovnih mirakula.

Vjekoslav Štefanić u svojoj studiji objavljenoj u sklopu prve knjige iz edicije *Pet stoljeća hrvatske književnosti* pod nazivom *Hrvatska književnost srednjeg vijeka*, izdane 1969. godine, govori o prozi u najužem smislu, prema kojoj se dalje dijeli na moralnodidaktičku prozu, legendarnu prozu, gdje spadaju i čuda odnosno mirakuli, te svjetovni roman. Bogorodica je u mirakulima prikazana kao najjača zagovornica kojoj na nebu ne mogu odbiti ni najsmionije molbe.⁸ Štefanić spominje oveći broj mirakula u *Ivančićevu zborniku* (prijelaz 14. u 15. st.), zatim u *Petrisovu zborniku* (1468.) i u *Disipulima* (15./16. st.), a kao najveću zbirku štampanu u glagoljskoj štampariji u Senju 1507. ili 1508. navodi *Mirakule slavne deve Marije*. Štefanić je priredio i dva teksta mirakula u studiji – *Čovjek prodao đavlu svoju ženu* i *O djevojci bez ruku*.

Eduard Hercigonja se u svojoj studiji objavljenoj u sklopu edicije *Povijesti hrvatske književnosti* pod nazivom *Srednjovjekovnoj književnosti* iz 1975., posebno dotaknuo senjskoj zborniku Bogorodičina mirakula, *Počinjū mirakuli slavne deve Marie*. No, valja prvo reći kako Hercigonja srednjovjekovnu crkveno-pripovjednu prozu raščlanjuje na stariji tip i mlađi tip, a u mlađi tip ulaze mirakuli. *Mirakuli slavne deve Marie* nemaju kolofona, pa je zbog toga i određenje godine, 1507. ili 1508., te mjesta tiska rezultat poredbeno-tipografske analize mirakula i datiranih senjskih izdanja, navodi Hercigonja:

Uočljiva je razlika u jezičnim, stilsko-izražajnim i književnim kvalitetama senjskog izdanja i ranijih rukopisnih zbirki i manjih cjelina Bogorodičinih čudesa u glagoljaškoj knjizi: rukopisni su Mirakuli manje infiltrirani utjecajima jezika predloška, naracija je sažetija, ekspresivnija, vještije je građenje i razvijanje fabule kao ključnog elementa strukture pripovjednoproznog teksta.⁹

Uočava da se pored ustaljenih i poznatih tema unose i neke nove, kao što su *legenda o redovnici -sakristanki* koja zgriješi bježeći iz samostana, o redovnici koja je zaniжела, o *djevojci*

⁷Kobol, Mihovil: *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1961., str. 31.

⁸Štefanić, Vjekoslav, 1969., str. 45.

⁹Hercigonja, Eduard: *Srednjovjekovna književnost*, Mladost, Zagreb, 1975., str. 232.

bez ruku ili poznati *mirakul o Teofilu*. Osim toga, Hercigonja spominje dva vrlo zanimljiva *mirakula* u *Ivančićevu zborniku* koja su prenijeta iz grčke književne sfere, a radi se o Sofronijevoj *legendi o Mariji Egipćanki* i poetskom *mirakulu o židovskom dječaku*.

S krajem srednjega vijeka nestaje maštovitost motiva i sadržaja Marijinih čudesa. Počinju se nazirati znakovi iscrpljenosti, ponavljanja motiva i obrade tema. *To zamiranje, degeneraciju mirakula, očituje njegovo pretvaranje od lepršave motivsko-tematski bizarne, duboko emotivne, iskrenom spontanošću nadahnete proze u pripovjedački reducirano gradivo zbornika pučke propovjedničke literature(...)*¹⁰ *Marijini mirakuli* time prestaju živjeti svoj život nabožno-pripovjedne proze i u 16. stoljeću postaju dio katehetičke pragmatike svedene na propovjednički *exemplum*, tvrdi Hercigonja.

Iste godine, **Ivanka Petrović** u studiji *Literatura u kojoj je svatko primao i davao* (uz zbirku *Mirakuli slavne deve Marie, Senj 1507/1508.god.*) navodi da se u znanosti drži kako je Ivan Brčić prvi upozorio na senjsku knjižicu.¹¹

Dvije godine kasnije, 1977., **Ivanka Petrović**, naša najbolja poznavateljica Marijinih čuda, proširuje svoja istraživanja u studiji *Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirkama i njihovi evropski izvori*. U tom radu donosi vrlo detaljan pregled svih zbornika u kojima se pojavljuju Marijina čudesa. Petrović govori kako je Ivan Milčetić prvi istaknuo da se u *Ivančićevu zborniku* nalazi devetnaest *Marijinih mirakula*, pa su taj podatak od njega preuzeli svi kasniji istraživači. Međutim, ona se ne slaže potpuno s Milčetićevom tvrdnjom i smatra kako se samo šesnaest mirakula iz te zbirke može zaista nazvati pravim Marijinih čudima, dok se dva teksta ne mogu smatrati *Marijinim mirakulima*, a posljednji tekst je nedovršen. Autorica smatra kako je na senjski zbornik, *Počinju mirakuli slavne deve Marie*, utjecaj izvršio talijanska verzija *mirakula*:

*Sličnost zbirke čudesa u Ivančićevu zborniku i zbirke Il Libro del Cavaliere, odnosno senjske zbirke mirakula, ima se zahvaliti upravo ovom zajedničkom rukopisnom izvoru motiva talijanskih mirakula, koji je kroz mnogo zbirki i redakcija pustio svoje žile na sve strane.*¹²

¹⁰Isto, str. 317.

¹¹Prema Petrović, 1975., str. 25.

¹²Petrović, Ivanka: *Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirkama i njihovi evropski izvori*, Vol.8 No.8, Zagreb, 1977., str. 21.

Osim toga, posebnost *Ivančićeve zbornika* jest u tome što se autor pobrinuo da ne dođe do motivsko-tematskog ponavljanja u sadržajima *mirakula*, pa je tako glavno obilježje zbirke njezina raznolikost kako navodi I. Petrović.

Nedugo nakon toga, **Ivan Milčetić** našao je novi primjerak senjske zbirke, ali je o djelu dao mnogo značajnije podatke. U Milčetićevoj ediciji *Starine* u sklopu *Hrvatske glagoljske bibliografije. Dio I. Opisi rukopisa* iz 1911. godine, koja obuhvaća i opis *Ivančićeve zbornika* i *Spovidi općene*, također senjskog izdanja, autor je 1890. objavio naslove čudesa od br. 34—62. On je proučavajući *Marijine mirakule* ustvrdio da su *senjski mirakuli* i *mirakuli* u *Ivančićeve zborniku* imali »isto vrelo«, međutim ta se tvrdnja pokazala neispravnom i netočnom.¹³

Dunja Fališevac u *Hrvatskoj srednjovjekovnoj prozi; književnopovijesne i poetičke osobine* (1980.) vrlo opširno definira i opisuje žanr srednjovjekovnih mirakula. Navodi kako su sva djela ove vrste karakterizirana zajedničkom kršćanskom tematikom, jednostavnom književnom strukturom, jedinstvenim senzibilitetom koji je oblikovao glavni lik tih *mirakula* – Mariju, istim moralom i porukom koja se u tim djelima krije, kao i činjenicom da se u svim takvim djelima ocrtava mali viteški svijet u kojem se *Marija pojavljuje kao hrabri vitez, ali i kao – u slijedu platonističke estetike – idealna gospa, ujedinjujući tako u sebi senzualnost s idealizacijom i misticismom vjerskog duha srednjovjekovlja*.¹⁴

Fališevac izdvaja pet lijepih mirakula koji se nalaze u *Petrisovu zborniku: legenda* s motivom o prodaji duše đavlu, zatim *legenda* o razbojniku kojeg Bogorodica spašava od vješala, *legenda* o redovnici kojoj je njezina čista duša draža od očiju, *legenda* o neukom redovniku i *legenda* o sedmogodišnjem dječaku koji je svakodnevno svoj kruh poklanjao slici Majke Božje za njezina sina.

Fališevac se osvrće i na senjsko izdanje *mirakula*, gdje na vrlo sličan način komentira njihovu vrijednost nasljedujući u svojoj književnokritičkoj ocjeni E. Hercigonju:

Prevedeni su senjski mirakuli s talijanskog što je u tekstu vidljivo po brojim talijanizmima i talijanskim konstrukcijama tako da tekstovi u stilskom pogledu nisu vrijedni kao naša rukopisna pripovjedna djela ove vrste.¹⁵

¹³Prema Petrović, 1975., str. 25.

¹⁴Fališevac, Dunja: *Hrvatska srednjovjekovna proza; književnopovijesne i poetičke osobine*, Zagreb, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, 1980., str. 60.

¹⁵Isto, str. 61.

Slobodan Prosperov Novak 1996. godine u *Povijest hrvatske književnosti; Od početka do Krbavske bitke 1493.*¹⁶ navodi kako su *Marijini mirakuli* srodni svetačkim legendama. Smatra da su takvi tekstovi proizašli iz kulta prema Bogorodici te da se u njima opisuju pojedinačni slučajevi u kojima bi Marija svojim čudom spasila nekog muškarca ili ženu. Prosperov Novak *Marijine mirakule* naziva *proznim vjenčićem* i smatra ih jednim od najljepših i najintimnijih tekstova nastalih u razdoblju srednjega vijeka. Također, govori da su prve zbirke Marijinih čuda zapisivale već u 14. stoljeću, a kasnije su se one prilagođavale kanonu Marijine proze. Autor spominje senjski tisak mirakula iz 1507./1508. godine i talijansku verziju zbirke prema kojoj je nastala, *Il Libro del Cavaliere*. U *Povijesti* autor izdvaja mirakul o grešnoj redovnici i *mirakul o djevojci bez ruku* za koji govori da motivom podsjeća na usmenu predaju kao priču o Pepeljugi.¹⁷

Studijom iz 2019. godine pod nazivom *Hrvatska srednjovjekovna književnost, Književni, povijesni i tekstualni laboratorij* **Viktorija Franić Tomić i Slobodan Prosperov Novak** kažu kako su tekstovi *Marijinih mirakula* uživali među pukom veliku popularnost, a i crkvena ih je vlast rado preporučivala. Izdvajaju *mirakul o djevojci bez ruku* koji u senjskoj redakciji nosi naslov *Kako blažena deva Marija izbavi ot mnogo nevolj niku kćer jednog česara koji bihu ruke usičene*. Također, navode neke poetičke osobine Bogorodičinih mirakula o kojima će više biti riječi u narednim poglavljima.

*

Kako bih uvela u metodologiju i samu analizu odabranih *mirakula*, valja nešto reći i o samim zbornicima u kojima se ti mirakuli pojavljuju. Najstarija zbirka *Bogorodičinih čudesa* nalazi se u glagoljskom *Ivančičevu zborniku* s kraja 14. stoljeća ili s početka 15. stoljeća, gdje čuda nose naziv *Čudesa blažene divi Marie*. Sudeći po njihovoj tematskoj i literarnoj zrelosti, može se pretpostaviti da to nisu prvi tekstovi ovog žanra u hrvatskoj književnosti, ali su njezin prvi dokaz koji nam je danas poznat.¹⁸

Zbirka *Čudesa blažene divi Marie* sadrži devetnaest tekstova, od kojih se samo šesnaesta drži pravim *Marijinim čudima*. Nije *Ivančičev zbornik* jedini hrvatskoglagoljski izvor u kojem se mogu pronaći *Marijina čuda*. U *Petrisovu zborniku* iz 1468. godine nalazi se 5 vrlo lijepih

¹⁶Prema Prosperov, Slobodan Novak, 1996., str. 267.

¹⁷Isto.

¹⁸Prema Petrović, 1975., str. 24.

Marijinih čuda. Ti se mirakuli smatraju najljepšim ostvarenjima ove podvrste srednjovjekovne pripovjedne proze, kako smatra D. Fališevac.¹⁹

Osim navedenih dvaju zbornika, *Marijina čuda* nalaze se i u tiskanom zborniku pod nazivom *Počinju mirakuli slavne deve Marie* koji je izašao u Senju 1507. ili 1508. godine, a sadrži šezdeset i jedan *mirakul* te predstavlja našu najobuhvatniju zbirku *Marijinih čuda*. Kao predložak senjskom prevoditelju, kako se smatra u literaturi, poslužila je talijanska zbirka Bogorodičnih čudesu *Miracoli della gloriosa Vergine Maria*.

Osim u ovim trima velikim zbornicima, *Marijine mirakule* može se pronaći razasute po brojim tekstovima srednjovjekovne proze, primjerice u *Vinodolskom zborniku*, u *Akademijinu zborniku IVa 48*, *Grškovićevo*, *Fatevićevo zborniku* i ostalim tekstovima. Na početku 17. stoljeća Matej Divković izdaje knjigu *Sto čudesu aliti zlamenja blažene i slavne Bogorodice Dvice Marije* izdane u Mlecima 1611. godine, a u stvari je to prijevod velike *Herolitove zbirke* Bogorodičnih čudesu pisane bosanskom ćirilicom.²⁰

Za analizu motiva čuda u *Marijinim mirakulima*, odabrala sam pet *mirakula*. Tri *mirakula* kojima ću se koristiti nalaze se u *Petrisovu zborniku*, dok su dva *mirakula* iz zbirke *Počinju mirakuli slavne deve Marie*.

¹⁹Prema Fališevac, 1980., str. 60.

²⁰Isto.

3. Čudo i čudesno u hrvatskoglagojskim Marijinim mirakulima

Čudesima se u srednjem vijeku nastojao suzbiti strah od postojanja Sotone, pa su nastajala djela koja su jačala i učvršćivala vjeru. Tako su mirakuli postali dokazi za izvanredna djela Bogorodice.²¹ Oni su postajali slikom svoga vremena jer nisu prikazivali idealiziranu sliku svijeta, već su se usudili progovarati o skandaloznim temama koje su drugi žanrovi srednjovjekovne književnosti široko zaobilazili. Tako se u mirakulima nalaze likovi *s margine* - lupeži, trudne redovnice, pokvareni i neuki klerici, vitezovi željni materijalnog bogatstva, bludnice, pa čak i mladić koji dušu prodaje đavlu.²²

*Mirakuli su tipični su produkt pobožnosti i osjećajnosti zreloga srednjovjekovlja, književna skupina maštovita i lirična, pomalo naivna, ali puna optimizma i topline, gotovo jedinstvena po razumijevanju za ljudske slabosti i teškoće.*²³

Dokaz čudom određuje sama izvanredna bića, svece, a tome pridonosi naučavanje Crkve. Od kraja 12. stoljeća, papinstvo je sebi počelo prisvajati pravo kanonizacije svetaca, a koje je do tada birao *vox populi*, pa ono uvrštava čudo u obvezne uvjete koje mora ispunjavati svaki kandidat za kanonizaciju. U 14. stoljeću doneseni su propisi o postupku kanonizacije, odnosno dosjei su morali obavezno sadržavati i posebne članke koji se odnose na čuda što ih je kandidat počinio, *capitula miraculorum*. Međutim, čuda se ne ograničavaju na ona koja je počinio Bog posredovanjem svetaca.

Putem svjedoka moralo se dokazati da je osoba koju se želi proglasiti svetom posjedovala junačke vrline, i kao drugo, da je činila čudo. Čuda su se morala u tom postupku proglašavanja *svetosti* iznova ispitivati. Tako čudo postaje zakonom moći, ako je dobilo potvrdu valjanosti. Po svečevoj smrti, čudo koje je činio za vrijeme života, nadovezalo se na neki predmet, relikviju, koje nastavlja svjedočiti čudo. Djela koja donose takav tip iznošenja čuda pripadaju svetačkim legendama.²⁴

²¹Emotivnost koja se prenosila Marijinim mirakulima značajno je utjecala na njihovo širenje i popularnost početkom 12. stoljeća. Bogorodica je prema učenju Crkve tijelom uznesena na nebo. Crkveni koncil je 431. godine u Efezu službeno dodijelio Mariji ime Bogorodica što daje najbitniji poticaj širenju njezina kulta. (prema Durrigl, 2013., str. 277.)

²²Prema isto, 2013., str. 281.

²³Durrigl, Marija Ana: *Hrvatska srednjovjekovna proza; apokrifi, vizije, prenja, Marijini mirakuli*, Matica hrvatska, Zagreb, 2013., str. 280.

²⁴Prema Jolles, 2000., str. 33.

Također, u skupinu tekstova u kojima se postojanje nečega nadnaravnog mora pripočiti od strane svjedoka, uvrštavamo *memorabilije*. U procesu ispitivanja istinitosti, u trenutku kada činjenično postane konkretnim, postaje i vjerodostojnim.

S druge strane, u bajkama, čudnovatost nije u svom obliku čudna, već se smatra samorazumljivom, pa se u tom kontekstu žanr bajke može usporediti s legendom. Čudo je u legendi jedina moguća potvrda vrline koja se bila odjelotvorila, dok je čudnovatost u bajci jedino moguća sigurnost da je prestao doticaj stvarnosti. Tek u čudu razumijemo legendu kao takvu, a tako se i bajka shvaća tek u čudnovatosti.

Međutim, pojam **čuda** i **čudesnog** spada – u sferu fantastičnog, i to srednjovjekovno fantastičnog. Proučavajući što se podrazumijeva pod tim pojmom u srednjem vijeku, naišla sam na brojne zanimljivosti i još neke žanrove u kojima se pojavljuje fantastično ili čudesno.

Kao što je već rečeno, mirakul kao žanr postoji u dva oblika, mirakul kao dramska izvedba u kojoj se na sceni vizualno nastoji prikazati čudo, i mirakul kao prozni tekst u kojem se opisuje Marijino čudo. Čudo i čudesno nije ograničeno samo na mirakule, već se elementi koje se susreću u mirakulu, pronalaze i u drugim žanrovima koje ću spomenuti.

Prvi žanr na koji sam naišla jest feerija²⁵. Feerija je tip kazališne izvedbe koju karakteriziraju neobične i fantastične pojave, najčešće kroz likove vila i vilenjaka.

*Podrijetlo feerije treba tražiti u antičkim, srednjovjekovnim i kasnorenesansnim dramskim žanrovima koji su tematizirali natprirodne pojavnosti, poglavito u Sofoklovim i Euripidovim tragedijama s titanskim ili božanskim likovima u središtu, u srednjovjekovnim mirakulima te u različitim oblicima renesansne pastoralno-mitološke dramatike.*²⁶

Natprirodne slike koje se pojavljuju u ovom tipu izvedbe, mogu se pronaći u proznim djelima *mirakula*. Marijino čudo može se razumjeti kao natprirodna pojava jer samo ona u ljudskom obličju ima moć kojom čudesno ozdravlja bolesne, pomaže u najtežim trenucima, mijenja identitet s redovnicom koja bježi iz samostana kako bi je poštedjela pogrđnih riječi ljudi, spašava duše onih koji su joj vjerni i dr. Nadljudskim sposobnostima, Marija čini čuda, pa se u tom trenutku dokida granica sa zbiljom iako svjedoci ne dovode u sumnju njezin lik i čudesno djelovanje. Tako bi se karakteristike mirakula, odnosno čuda u njima, i feerije mogle povezati zbog miješanja zbiljskih i natprirodnih elemenata (čuda).

²⁵fran. *féerie*: čarolija, vilinski prizor

²⁶Leksikon Marina Držića, pojam feerija

U feerijama su se na pozornici također dokidale granice sa zbiljom. Pri njihovu su izvođenju veliku važnost imali scenski efekti, razvijena predstavljačka »mašinerija« koja je izazivala interes kod publike.

Još jedan dramsko-scenski žanr u kojem se može naići na fantastično je farsa²⁷. Taj se komad u srednjovjekovlju izvodio u sklopu većih scenskih oblika zbog svoje kratkoće, osobito uz crkvena prikazanja (misterije i mirakule), s ciljem da se gledateljima olakša praćenje zahtjevnih scenskih sadržaja. Farsa je izvođena uz mirakule zbog sličnog odabira likova. Kao što su u mirakulima likovi najčešće marginalci, tako su i u farsa likovi pripadnici s dna društvene ljestvice, pa se i radnja često smješta u pučku svakodnevicu. Iako mirakuli ne sadrže grubi humor kao farsa, u njima se prikazuju ljudske mane i greške koje Marija čudotvorno *briše*.

Groteska²⁸ samim podrijetlom imena ukazuje na čudesno. Iako njezino izvorno značenje ne pripada sferi književnosti, ustalila se u značenju karikaturalno-fantastičnog ili iskrivljenog prikazivanja stvarnosti, koje ne izaziva komični efekt, nego osjećaje straha. Suprotstavlja se općeprihvaćenim normama i vrijednostima, odnosno uvjerenju da zbiljski svijet počiva na razumskim osnovama.

*Podrijetlo groteske i grotesknoga smjestio se u okrilje kršćanstva, kao svjetonazora koji je na filozofsko-teološkom planu uspostavio dualizam dobra i zla, koji se u književnosti može raspoznati u nizu opreka, raznorodnih estetika: između ljepote i ružnoće, nakaznosti i ljupkosti, sjene i svjetlosti itd.*²⁹

Budući da čovjek ne može nikada spoznati ono krajnje i vrhunsko, Marijina pojavnost i čuda koje čini upućuju na jedan drugi svijet, ali taj svijet je samo kontekstualno naznačen kroz njezina djela.³⁰

*

Le Goff u *Srednjovjekovnom imaginariju*³¹ razlikuje biblijsko čudesno, antičko čudesno, barbarska čudesa, istočnjačko čudesno i folklor. Autor ističe ideju da je kršćanstvo malo stvorilo na području čudesnog, pa kaže:

²⁷starofranc. *farce*: nadjev

²⁸tal. *grottesco*: čudesan, prekomjeran, iskrivljen, prema grotta: spilja

²⁹Leksikon Marina Držića, pojam farsa

³⁰Prema Fališevac, 1980., str. 50.

³¹Prema Le Goff, 1993., str. 47

*Nadnaravno, čudotvorno, koji su svojstveni kršćanstvu, čini mi se da imaju prirodu i funkciju drukčiju od čudesnog, čak i ako su ostvarili traga na kršćanskom čudesnom. Dakle, čudesno mi se u kršćanstvu čini bitno zatvorenim u svojem nasljeđu kojeg ćemo elemente čudesnoga susresti u vjerovanjima, u tekstovima, u hagiografijama. U književnosti, to su gotovo uvijek pretkršćanski korijeni.*³²

U 11. i 12. stoljeću pojam *čudesnoga* ušlo je u visoku kulturu. Dolazi do estetizacije čudesnog, odnosno širenje njegove uloge kao ukrasa, književni i umjetnički postupak, pa i stilistička igra. Također, kao što je već ranije navedeno, čudesno se dovodi u vezu s nadnaravnim jer je ono ne može drugačije objasniti. Na Zapadu se u 12. i 13. stoljeću nadnaravno dijeli na tri područja – *mirabilis*, *magicus* i *miraculosus*.³³

Mirabilis označava naše čudesno s njegovim pretkršćanskim korijenima, *magicus* je u svom značenju vrlo brzo je prevagnulo na stranu zla, tj. označava zlokobno nadnaravno, a *miraculosus* predstavljala sami dio čudesnog, istinsko kršćansko nadnaravno:

*U Novom zavjetu ima, očito, više čudesa nego čudesnih stvari. U Starom zavjetu, onakvom kakvog su ga čitali ili kako su ga shvaćali ljudi srednjeg vijeka, uloga čudesnog čini mi se razmjerni suženom.*³⁴

Na kraju zaključuje kako je čudesno postalo oblikom otpora prema službenoj ideologiji kršćanstva, pa razlikuje dvije granice čudesnog – *gotičko čudesno* i *političko čudesno*.³⁵

No, ostaje i dalje pitanje kako definirati čudesno. Le Goff navodi suvremenu definiciju³⁶ prema kojoj se čudesno suprotstavlja čudnom tako što ostaje neobjašnjivo i pretpostavlja postojanje nadnaravnog, međutim tu definiciju se ne može primijeniti na srednjovjekovno čudesno.

Srednjovjekovno čudesno vuče korijene iz riječi *mirabilia*, a srednjovjekovna djela čiji se naslovi pozivaju na čudesno i pokušaj definiranja srednjovjekovnog područja *mirabilia* razlikuju:

1. antičko i gradsko čudesno,

³²Le Goff, Jacques: *Srednjovjekovni imaginarij: eseji*, Izdanje Antibarbarus, Zagreb, 1993., str. 37.

³³Prema isto, 1993., str. 39.

³⁴Isto, 1993., str. 40.

³⁵Isto., str. 41-42.

³⁶Suvremenu definiciju čudesnog iznio je Tzvetan Todorov u knjizi: *Uvod u fantastičnu literaturu* (1970.) u: prema isto, str. 43.

2. geografsko i nakazno čudesno,
3. čudesno i kršćanska ideologija³⁷

Izvorima srednjovjekovnog čudesnog smatra se: Biblijsko čudesno (Raj, otvaranje i prolazak kroz Crveno more, Noina arka, Babilonska kula), antičko čudesno (mitološka bića), barbarska čudesa (germanska mitologija), istočnjačko čudesno (priče, primjerice *1001 noć*), folklor. Srednjovjekovno čudesno ima i svoju funkciju, a to je osporavanje kršćanska ideologije te ispunjenje (čudesno ne kao bijeg nego kao ispunjenje):

*Srednjovjekovni je čovjek Bogorodičinoj legendi dao dio svoje najčistije vjere i najdublje iskrenosti. Ona se rodila iz prostodušnosti njegova srca i opojila ljepotom praštanja i toplinom poezije njegovu dušu vječno razapetu između zemlje i neba.*³⁸

U europskim književnostima ostalo je sačuvano na tisuće mirakula, a oni redovito slijede slične paradigme razvoja događanja. Razvoj događaja se kreće naprijed bez zahvata Bogorodice, sve dok ljudski likovi ne dođu do samog ruba svojih mogućnosti i sve dok nije potreban zahvat iz sfere transcendencije – tu se onda pojavljuje Bogorodica kao pomoćnica ili čudotvorka.³⁹

*

Odabranih pet *mirakula* koji će se analizirati u ovome radu su *mirakuli iz Petrisova zbornika* i senjskog izdanja *Počinju mirakuli slavne deve Marie*. Iz *Petrisova zbornika* odabrani su sljedeći mirakuli – *Dječak poklanja kruh sinu Marijinu*, *Djevojka bez očiju* te *Mirakul o vitezu koji je prodao svoju ženu đavlu*, a iz senjskog – *Djevojka bez ruku* i *Mirakul o grešnoj redovnici*.

U svojoj analizi *Marijinih čudesa*, odnosno korpusu primijenit ću poetičku analizu što znači da ću izdvojiti elemente koji grade žanr *Marijinih čuda*. Osvrnut ću se na stepenasto razvijanje fabule, likove koji su nositelji dobra ili zla, poseban naglasak staviti na lik Marije i njezinih čuda koje čini u životima običnih ljudi, obratiti pozornost na izgrađene antitetičke odnose, način pripovijedanja i specifičan uvod i kraj ovog žanra.

O poetičkim osobinama *Marijinih čuda* govori Dunja Fališevac u svojoj studiji *Poetičke osobine hrvatske srednjovjekovne proze*. Od jednostavnih priča o Marijinim čudima, nastajale

³⁷Prema isto., str. 44.

³⁸Petrović, Ivanka: *Bogorodičina čudesa u Ivančićevu zborniku, hrvatskoglagoljskom zborniku 14/15. st.*, 1972., str. 123.

³⁹Prema Durriegl, 2013., str. 281.

su kompleksne priče koje su ponekad imale i dvije paralelne fabularne linije (primjerice *Mirakul o djevojci bez ruku* spaja dvije narativne linije u jednu). Međutim, *mirakuli* su najčešće imali oblik stepenasto razvijene fabule što znači da je događaj težio određenom cilju, ali na putu prema njemu, dolazilo je do brojnih prepreka u vidu negativnih likova koji su radnju usporavali, pa je svaki njihov postupak predstavljao jednu dodatnu stepenicu u razrješavanju i razvijanju fabule.

Likovi, koji su najčešće obični ljudi koji griješe, dolaze u mnoga iskušenja i teške situacije. U mirakulima se vrhuncem događaja smatra dolazak Marije i njezina čudotvorna pomoć. Čitatelj/slušatelj Marijin lik tako može shvatiti kao pomoćnicu i tješiteljicu s neba, a koja dolazi fizički pomoći, u ljudskom obličju. Ona dolazi u svakodnevne živote ljudi i nastoji ih izvesti na ispravan put. Stoga je ona majka sviju ljudi koja svojom toplinom osvaja srca najranjivijih. Njezina čudotvorna djela ulijevaju nadu svjedocima događaja u mirakulu i nastoji im dati primjer kako se trebaju okrenuti vjeri i nesebičnoj ljubavi.⁴⁰

Marija likovima u djelima *mirakula* ne pomaže samo za ovozemaljski život, već i za vječni život. Ono što se pripovijeda nije ni *res gesta* ni *res ficta*, nego ono što je vjerojatno. Likovi koje se javljaju u *mirakulima* su tipizirani, dakle dijeli ih se na dobre i loše. Drugim riječima, okarakterizirani su isključivo prema svojim moralnim osobinama. Međutim, valja ipak primijetiti kako u tekstovima ove vrste ne izostaje psihologizacija likova, primjerice u *Mirakulu o sakristanki*.⁴¹

Pred likovima koje se susreće u *mirakulima*, a koji utjelovljuju ideju dobra neprestano se nižu prepreke, čiji nositelji obično utjelovljuju ideju zla, pa tako sukobi koji su utjelovljeni u likovima na simboličan, a često i alegoričan način, izražavaju religiozno-etički svjetonazor srednjovjekovnog čovjeka. U analizi odabranih *mirakula* uočit će se dinamički motivi, obično prepreke i poteškoće s kojima se likovi susreću (primjerice, redovnica koja bježi iz samostana, kraljevu kći zla maćeha protjera u pustinju, vitez se zaljubljuje u redovnicu koja se zavjetovala Mariji i dr.).

⁴⁰Prema Fališevac, 1980., str. 60.

⁴¹Takav raspored likova i takva karakterizacija tih likova proizlazi iz svjetonazora u kojem individualnost nema značenja, u kojem je sve podređeno vrednovanju dobro-zlo, u kojem je tipičnost savršenstvo, odnosno nesavršenstvo. Budući, dakle, da lik ima funkciju, ilustrirana je osnovne ideje pripovijedanja, razumljivo je da je on kao tip prikazan ili hiperboličnim stilskim kompleksom(...), Fališevac, 1975., str. 58.)

Oni slijede jedan za drugim, pa je siže u *mirakulima* izgrađen od malih narativnih struktura koje su povezane u uzročno-posljedičnom slijedu. Javljaju gotovo u svakoj rečenici, pa na taj način pokreću radnju i povezuju se s ostalim motivima u jedinstvenu cjelinu. Radnja će biti dodatno intenzivirana ako se uspostavlja dijalog među likovima, pa se prenose i ekspresivne dimenzije na čitatelja/slušatelja. Neprekinuta narativna linija pratit će se do samoga kraja teksta, a koja je usmjerena jednom cilju – religiozno-moralnom. Također, u odabranim *mirakulima* naići će se i na statičke motive koji su oblikovani opisom, a pridonose radnji.⁴²

Mirakuli počinju *in medias res*, pa je čitatelj/slušatelj odmah upoznat sa zbivanjem, dok je kraj pisan uzvišenim stilom jer se time želi istaknuti moral i pouka priče, tj. da se istakne u kojoj mjeri je priča relevantna kao *exemplum* za život i na koji način recipijent može ispričovijedanu priču koristiti i upotrijebiti u zbilji. Također, formula pobožnosti je neizostavni dio na kraju *mirakula* što će se vidjeti u analizi, ali ako i formula izostaje, čitatelj jasno može razaznati poruku koja mu se želi prenijeti.

Kada se govori o *mirakulima*, pripovijedanje u njima je objektivno, odnosno pripovjedač je autorski. On ne ulazi u samo zbivanje, već se svi događaji odvijaju sami od sebe. Dijalog, koji se uspostavlja među likovima naglašavajući njihov kontrast, čest je u *mirakulima*:

*Pripovjedač dijalog rabi u najdramatičnijim trenucima pripovijedanja, te se ovaj pripovjedni oblik intenzivira, pojačava, ističe ono što je ispričovijedano u dijalogu koji ima funkciju zornog i neposrednog prikazivanja događaja, situacija, likova u pripovijetki, a time i funkciju ekspresivnog djelovanja na čitatelja/slušatelja.*⁴³

Stilsko sredstvo koje se najčešće može uočiti u *Marijinim mirakulima* jest antiteza. Antiteza se rabi u funkciji izražavanja neke stvarne opreke, stvarnog suprotstavljanja dvaju pojmova ili likova, te ona postaje dominantno stilsko sredstvo u strukturiranju binarnosti srednjovjekovnoga umjetničkog mišljenja, pa se tako jedna ideja suprotstavlja drugoj (najčešće u vidu ideje dobra naspram ideje zla) ili se jedan lik suprotstavlja drugome (lik dobra i lik zla). U *mirakulu o djevojci bez ruku* na vrlo dojmljiv način se obrađuje suprotnost između likova s mnogo negativno (zla svekrva) ili pozitivno (mladi kraljević) nabijenih osjećaja. Djevojka u *mirakulu* izražava potpuno povjerenje Bogorodici. Usprkos strašnim tegobama koje je snalaze, ona nosi u sebi gorljivu ljubav i bezgraničnu vjeru u Mariju, dok osjećaje prema drugim ljudima kao da

⁴²Prema Fališevac, 1975., str. 48.

⁴³Isto, str. 68.

suprimira.⁴⁴ U *mirakulima* je antitetički odnos zasnovan i na kontrastu božansko-ljudsko, racionalno-iracionalno, tjelesno-duhovno te konačno-vječno.

Tematska, ali i moralna poveznica među svim tekstovima koji će se analizirati jest čudesni, milosrdni Bogorodičin zahvat u život pojedinca, bez obzira kojem društvenom sloju on pripadao. Čudesa proistječu iz jednoga mogućeg ili vjerojatnog društvenog događaja, pa se obično od publike očekuje neka emotivna reakcija, ali i refleksija, odnosno poistovjećivanje s onim što se ispričovijedalo.

Čudesa postaju *exemplum* za moralan život. Njihova funkcija je podučiti čitatelja/slušatelja moralnim vrijednostima i time osigurati spas za svoju dušu od smrtnih grijeha što je bila najvažnija zadaća srednjovjekovnog čovjeka. Međutim, iz ganutljivog sadržaja čitatelj izvlači i nadu! *Marijini mirakuli* nude nadu običnim smrtnicima koji su po prirodi skloni grijehu i pogreškama. Marija kao zagovornica dobra, spremna je pomoći svakom čovjeku u nevolji ako se iskreno pokaje za zlo. Čudo je tako prihvatljivo i razumljivo samo po sebi, a sve što se događa objašnjivo je postojanjem Boga. Ona se događaju u životu bilo kojeg pojedinca, pa čak i grešnika, ako on u svojoj duši nosi zrnice dobrote i iskaže to kajanjem. Vjeruje se kako je Marija u *mirakulima* zaista pomogla onima koji su se našli u nevolji ili ju iskreno u molitvama zamolili za pomoć. Čuda koja Bogorodica čini zaista mogu biti različita – ona čudesno ozdravlja likove, pomaže im u „sukobu“ s đavlom, pošteđuje ih izvrgavanja ruglu i javnim pogrđama, prinosi njihove duše u nebesko kraljevstvo i sl. Drugim riječima, mirakuli su dokaz Bogorodičine nesebične i bezgranične ljubavi koju dijeli svim svojim bićem kada obični čovjek ne vidi izlaz iz nevolje u kojoj se našao.⁴⁵

Poetička analiza koju ću primijeniti na odabranim mirakulima potvrdit će činjenice koje sam iznijela kroz ovo poglavlje.

⁴⁴Durrigl, 2013., str. 280.

⁴⁵Prema Fališevac, 1980., str. 50.

4. Analiza motiva čuda na odabranom korpusu tekstova

4.1. Motiv čuda u mirakulu *Djevojka bez očiju*

Marijin se mirakul *mirakul* pod nazivom *Djevojka bez očiju* nalazi u tri redakcije. Prva redakcija pripada *Petrisovu zborniku*, dok ostale dvije redakcije pripadaju senjskom izdanju *Počinju mirakuli slavne deve Marie*. U ovome radu analizirat će se verzija iz *Petrisova zbornika* koju je objavila Ivanka Petrović u studiji pod nazivom *Marijini mirakuli u hrvatsko glagoljskim zbirkama i njihovi evropski izvori*.⁴⁶

Tema *Djevojke bez očiju*⁴⁷ jest sudbina lijepe i pobožne redovnice koja je žrtvovala svoje oči kako bi sačuvala svoju čistoću i bezgraničnu ljubav prema Mariji.

Započinje opisom u kojem se saznaje da je engleski kralj star, pa ubrzo i umire, a o njegovom sinu i nasljedniku prijestolja, brinuli su ljudi dostojni povjerenja kralja. U blizini kraljevstva smjestio se jedan samostan u kojem su boravile koludrice. Kraljević je svakoga dana dolazio u samostan i slušao kako koludrice pjevaju. Među brojnim redovnicama, mladić je zapazio koludricu koja mu se posebno svidjela i zaljubio se⁴⁸: *i ta kralić', prihoděc va t'kloštrь, poče mu se misal'vžigati i srce k toi dēvici i ne morěse strpěti*.⁴⁹

Redovnica odbija njegovu naklonost govoreći kako ona nije dostojna postati njegovom odabranicom jer nije kraljevskoga roda. U razgovoru s mladićem, redovnica saznaje da su njezine oči izazvale toliku pažnju i zaljubljenost. Međutim, odlučna i nepokolebljiva u svojoj odluci, redovnica se dovodi do samouništenja. Oštricom si iskopa oči i šalje ih kraljeviću na dvor kako bi mogao posjedovati najdraži, i njemu najljepši, dio njezine ljepote. Kraljević odluči poći u pustinju

⁴⁶Ivanka Petrović smatra da ta legenda sadrži sve osobine zapadnoeuropske tradicije Marijinih mirakula. Talijanska verzija ove legende nalazi se u zbirci *Il Libro del Cavaliere*. Mirakul koji se nalazi u *Petrisovu zborniku* je kraći, dok senjski tisak posjeduje dužu i kraću verziju. (prema Petrović, 1977., str. 30.)

⁴⁷Motiv očiju može se povezati s kršćanskim vjerovanjem u lik sv. Lucije. *Prema legendi, jedan od Lucijinih prosaca bio je toliko očaran njezinim očima da se nikako nije mogao smiriti. U strahu da njezine oči ne bi mladića navele na zlo, Lucija sama iskopa sebi oči i pošalje ih mladiću. Svladan grižnjom savjesti o očaran hrabrošču kojom je Lucija zasvjedočila svoju vjeru, i on postade kršćaninom. Sv. Lucija se prikazuje s očima na pladnju ili ih drži u ruci na drugi koji način. Ostale su oznake sv. Lucije bodež i rana na vratu, zatim svjetiljka, koja označava božansku mudrost. Kako ime Lucia dolazi od riječi lux u značenju svjetlost, to može biti razlogom da joj se kao oznaka pridaju i oči i svjetlo. (Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva; priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990. str. 386.)*

⁴⁸Kratki sadržaj ove legende ispričala je i Ivanka Petrović. (prema Petrović, 1977., str. 30-31.)

⁴⁹Isto., str. 43.

k svetom Bernardu i tamo se zaređuje. Marija dolazi redovnici, polaže joj svoje ruke na glavu i ona čudesno ozdravlja, odnosno dobiva natrag oči.

Fabula se razvija stepenasto, odnosno zbivanje teži određenom cilju, a ono se odvija linerano-kronološki. Likovi redovnice i kraljevića su tipizirani s elementima psihologizacije. Primjerice, redovnica je osim svojom ljepotom, dobrotom i pobožnošću, okarakterizirana moralnom čvrstoćom i ustrajnošću u svojoj odluci da ne poklekne pred zemaljskom ljubavi koja joj se nudi, odnosno ne želi ljubav prema Mariji i božanskom zamijeniti s ovozemaljskom ljubavlju koju bi joj pružio zaljubljeni mladić. Kraljevića je nošen osjećajem zaljubljenosti, strastima i zemaljskim užicima, pa predstavlja prepreku u razvoju događaja, ali na kraju uviđa svoju grešku i prihvaća božansku ljubav i na taj način čisti dušu. Kroz lik mladića i mlade redovnice može se uočiti određeni kontrast – božanska ljubav naspram zemaljske ljubavi, bogatstvo i siromaštvo, svetost i bludnost, tuga i radost.

Radnja *Djevojke bez očiju* počinje *in medias res*. Počinje opisom kraljevstva, nižu se prepreke (kraljevićeva zaljubljenost u koludricu) koje se na kraju razrješavaju. Pripovjedač je objektivn i ne ulazi izravno u zbivanje, ali na kraju se obraća čitatelju/slušatelju kako bi se ispunio cilj koji mirakuli donose; moralno-religiozni. Usto, na kraju ne izostaje ni formula pobožnosti:

Tako i mi, drazi h(rts)ên'e, prosimo gospoju s(ve)tu d(ě)vu M(a)riju, kako ju e ona dēvica prosila koi e oči v glavu vložila i zdravu ju e uči<ni>la i ot grēhov' ju e izbavila.... I oči n(a)ši k ne milosti otvorimo da d(u)še n(a)še primēt' svoima rukama v svētlost' včnu, v ku svetlost' privēdi nas' G(ospo)d(i)n' B(og) v<se>mogući. Amen'.⁵⁰

Mjesto radnje u *mirakulu* je poznato, samostan, dok vrijeme nije posebno naznačeno, pa se čitatelj/slušatelj nalazi izvan vremenskog okvira.

Dijalog je prisutan u *mirakulu*, a koristi se u ključnim trenucima gdje se želi intenzivirati radnja, pa i ekspresivno djelovati na publiku:

I poidē ta sama starēšica k toi dēvici i druge vse te koludrice. I tuliko ei govoriše da ona sama svoim' ēzikom' r(e)če: »Budi tako kako vi hoćetē!« A v svoei misli prosī

⁵⁰Mirakul *Djevojka bez očiju* u: Petrović, 1977., str. 44-45.

G(ospo)d(i)na B(og)a i s(ve)tu M(a)riju i r(e)če: »Milostiva gospoe, ne dai se tělu moemu oskvrnuti grěhom' sega světa, da dai mi prvo smrt'.«⁵¹

Žanr *Bogorodičina mirakula* želi prikazati čudo koje Marija čini. Marija svojim zahvatom prikazuje bezgraničnu ljubav u životu pojedinca, pa je tako i u ovoj legendi prisutnost Marije od temeljne važnosti. Marija dolazi na samome kraju zbivanja, pa taj dio valja shvatiti kao vrhunac događaja. Ona „spašava“ lijepu redovnicu koja je žrtvovala svoje oči i time pokazala zavjet prema Mariji i božanskoj ljubavi. Marija koludrici polaže ruke na glavu i čudotvorno je liječi:

O koliko čudo učini gospoê s(ve)ta M(a)riê da pridě svojim' kipom' k toi děvici i svoima rukama oči vloží v glavu toi děvici i bě sopět' zdrava.⁵²

Djevojka je ponovo zdrava i može vidjeti svijet oko sebe, a Marija je još jednim svojim čudom ulila nadu ljudima koji su svjedočili činu ozdravljenja. Svjedoci očarani viđenim, počinju klicati i slaviti Bogorodicu kako bi i njima pomogla kada se nađu u teškim trenucima. Tako je funkcija čuda u *mirakulu* ispunjenje. Drugim riječima, Marijino nadnaravno čudo objašnjava se kroz moralnu poruku. Postupkom koje ona čini, ostavlja prisutne u nevjerici, ali im daje nadu da će dobrim vladanjem i ne čineći grijeha, njihova duša doći u božansko kraljevstvo ili će im pomoći u teškim trenucima.

Djevojka se dovodi do samouništenja i pokazuje ogromnu požrtvovnost. Spremna je dati svoj život za ljubav prema Mariji, pa ustrajna u svojim odlukama postaje heroína ostalima za moralan život. Također, djevojka je primjer nepokolebljiva vjernika koji s tolikom ljubavlju štuje vjeru da je spremna sebi nanijeti bol.⁵³

Djevojka bez očiju smatra se biserom legendi o *Marijinim mirakulima* jer su na živopisan način opisani kontrasti među likovima, kao i nepokolebljiv prikaz posvećenosti božanskom životu.⁵⁴

4.2. Motiv čuda u mirakulu *Dječak poklanja kruh sinu Marijini*

⁵¹ Isto, str. 44.

⁵² Isto.

⁵³ Prema Durriegl, 2013., str. 281- 282.

⁵⁴ Prema Petrović, 1997., str. 32.

Ovaj *mirakul* može se smatrati posebno poetičnim jer se opisuje susret Bogorodice i sedmogodišnjeg dječaka Lucijana.⁵⁵

Petrović govori kako je ova *legenda* doživjela mnoge verzije. Mnogi detalji u njoj su se mijenjali, ali glavni motiv uvijek je ostao isti. Također, često se moglo naći nekoliko verzija ovog *mirakula* u istom zborniku ili zbirci.⁵⁶

Mirakul o dječaku koji poklanja kruh sinu Marijinu iz Petrisova zbornika, prema svojoj obradi, najviše nalikuje onom iz talijanske književnosti i to u prvoj verziji *legende* u talijanskom rukopisu iz 15. stoljeća.⁵⁷

Mirakul započinje *in medias res*. Čitatelj odmah dobiva informacije o fratru starješini po imenu Leonard koji je živio u samostanu. Leonard je imao sestru čiji sin dolazi u samostan. Dječak se zvao Lucijan. Roditelji su odlučili zamoliti Leonarda da primi njihova dječaka u samostan i dobro se brine za njega. Fratar je taj prijedlog s veseljem prihvatio.

Priča o fratru Leonardu se u tom trenutku prekida i pripovjedač počinje govoriti o Bogorodičinoj crkvi koja se nalazi u blizini samostana. U crkvi se nalazila Marijina prilika i njezin sinčić, Krist, kojeg drži u naručju. Ta Marijina prilika bit će od presudne važnosti za događaje koji slijede.

Lucijan je jednoga dana ušao u Bogorodičinu crkvu ne znajući da će tamo naići na Marijinu priliku koja će ga potpuno obuzeti. Dječaka je njezin lik toliko oduševio da je počeo dolaziti svakoga dana u crkvu. Odlučio je svakoga dana prinostiti kruh Mariji kako bi njime mogla nahraniti svoga sina, no Bogorodica je odbijala dječakove darove, pa je on moleći i plačući nudio svoj kruh sve dok ga Marija nije primila:

⁵⁵Srednji vijek je bio posebno naklonjen pričama u kojima su likovi djeca. Djeca su u tim pričama prikazana kao neiskvarena, čista srca. Njihova plemenita ljubav prema Mariji prikazana je s posebnom nježnošću, pa se i na čitatelja prenosi takva neiskvarena dječja osjećajnost. Dok su odrasli molili Mariju da usliši njihove molitve, ponekad čineći zlo, pa su se za svoje grijehе morali kajati. Djeca, s druge strane, nisu poznavala kult Marije, već su bez znanja o njezinoj popularnosti i milosrđu, beskrajno voljeli njezinu priliku, a usto nisu očekivali Marijine darove zauzvrat. (Isto, str. 26.)

⁵⁶U jednoj talijanskoj verziji *legende* dva siromašna dječaka brata, poklanjaju kruh Isusu. Dječak je na različite načine dolazio u crkvu, gdje je upoznavao Mariju i njezina sin. Najčešće je ipak dolazi sa svojom majkom. Nije uvijek na isti način primao ni nagradu od Bogorodice. Samo motiv ove priče ostao je uvijek isti. (Isto, str. 27.)

⁵⁷ Isto.

*I tako govoreću tomu djetiću ne hotě n(a)ša gospoê d(ě)va M(a)riê priêti toga kruha ni mu odgovoriti. I ta djetić' poče se plakati vele močno i gorko.*⁵⁸

S vremenom je postajao slabašan i blijed jer nije ništa jeo. Sav kruh davao je Marijinoj prilici. Roditelji su se zabrinuli za svog dječaka, pa su zamolili fratra da ga bolje pripazi i bolje nahrani. Fratar Leonard uskoro saznaje razlog zbog kojeg dječak ne jede. Rekao mu je da odnese kruh sinu Marijinu i zamoli je neka sada ona njega i dječaka pozove na objed zauzvrat. Lucijan je ujakov prijedlog prihvatio s velikim ushićenjem misleći da će Marija doista pozvati na objed. Na Uskrs, prinoseći tijelo Kristovo za vrijeme mise koju je fratar služio, dolazi Marija s mnoštvo anđela i uznosi fratrovu i dječakovu dušu na nebo.

Mirakul *Dječak koji poklanja kruh sinu Marijinu* ima stepenasto razvijenu fabulu. Mjesto radnje, samostan, tijekom razvijanja radnje premješta se u crkvu u kojoj je smještena Marijina prilika.

Pripovjedač je objektivan i ne ulazi u zbivanje, osim na kraju kada se izravno obraća publici i upućuje ih da slijede ispravan put, put ljubavi i Boga. Lik dječaka Lucijana pozitivno je osvijetljen i prikazan je na poseban način. On je sedmogodišnji dječak kojeg su roditelji poslali u samostan na izobrazbu kako bi jednoga dana mogao u svećeničko zvanje. Dječak počinje gajiti nesebičnu ljubav prema Marijinu kipu i njezinu sinu kojeg drži u naručju već nakon prvog susreta s njom. Prinoseći kruh, dječak je svakoga dana zapravo prinosisio svoj život Mariji, koja ga na kraju uzima k sebi jer joj je pokazao nevinu i čistu ljubav kakvu samo djeca posjeduju. Specifičnost ovog *mirakula* jest u tome što i nema negativnih likova. Glavni lik u ovom *mirakulu* jest dječak koji poklanja kruh Mariji za njezina sina, dok je ujak fratar sporedan i doprinosi radnji samo u određenim trenucima:

*A ta nega uêc' biše dobro viděl' kako biše b(la)ž(e)na d(ě)va M(a)riê kruh' priela od toga detića. I tada mu tako r(e)če, ta nega uêc': »Sinu moi, paki kada poneseš' gospoi i sinu ee kruha i primet' ga ot' tebě, tada ti ne veliko želno prosi tako govoreći: »O gos'poe, ovo sam' ě dal' sinu tvoemu kruha, prošu tě, za ljubav' tvoju i tvoega sina, zovi mene i moega uica na obedb.«*⁵⁹

⁵⁸Mirakul *Dječak poklanja kruh sinu Marijinu*, u: Petrović, 1977., str. 42.

⁵⁹Isto.

Lik dječaka tako postaje utjelovljenje dobrote koji na kraju postaje primjer drugima i ulijeva nadu da će samo uz dobrotu i ljubav moći spasiti svoju dušu i proći u nebesko kraljevstvo zajedno s Marijom.

Čudo koje Marija čini događa se na veliki kršćanski blagdan, na Uskrs:

I kada pridě navěčere Vazma, obadva pos'tis'ta do noći i vsu onu noć' B(og)a molista. I zajutra ta fratarb služi s(ve)tu misu i po misi pries'ta s(ve)to tělo b(o)žie. A sama gospoê b(la)ž(e)na d(ě)va M(a)riê pridě s velikim' množastvom' anj(e)l' i prie d(u)šu oběju niyu.⁶⁰

Motivi koji oblikuju opis čuda jesu – *vazam*, *sveta misa* koju fratar služi, lik *Marije* i *anđeli* s kojima dolazi po duše. Način na koje je opisano Marijino čudo može se vjerno vizualno prikazati.

Na kraju je istaknuta formula pobožnosti koja ujedno govori o funkciji ovog *mirakula*:

Tako i mi, moê draga brat'ê, imamo se vsplakati pred obrazom' b(la)ž(e)ne d(ě)vi M(a)rie kako se on' dētić' plakaše kada naša gospoê ne tiše ot nega kruha priêti. Da n(a)ša gospoê premils'tiva d(ě)va Mariê usliši i prime n(a)še molenie, isplni n(a)še prlošenie, tre nas prizovē na obědb k svomu premilostivomu sinu i primē n(a)še d(u)še, kako e priela d(u)šu onoga detića i nega uica, tako i n(a)šu primi premilostiva d(ě)va M(a)riê. Amen'.⁶¹

Funkcija je ovog *mirakula* djelovati na čitatelja/slušatelja na način da se iskreno pokaže ljubav prema Mariji, kao što ju je osjećao dječak koji je unatoč tome što Marija nije uzimala kruh koji je donosio za njezina sina, nastavio dolaziti i plaćući joj se obraćao. Također, promovira se ideja iskrene molitve, pa će Marija molitve uslišiti, a i spasiti duše onih koji su joj vjerni. Dječak je postao primjerom za ustrajnost i upornost u namjeri da pokaže Mariji dobrotu zbog koje ga ona na kraju nagrađuje.

4.3.Motiv čuda u mirakulu *Vitez koji je prodao svoju ženu davlu*

Ova *legenda* bila je među najpopularnijim legendama na pučkim jezicima, pa nije značajno mijenjala svoj sadržaj i oblik. U talijanskoj je književnosti ovo vjerojatno najraširenija *Marijina*

⁶⁰Isto, str. 43.

⁶¹Isto.

legenda. Razasuta je po mnogim rukopisima, ali ona najpoznatija nalazi se u zbirci *Il Libro del Cavaliere*. U hrvatskoglagoljskim zbornicima postoje dvije verzije ove *legende*, a ona u *Petrisovu zborniku* smatra se jednom od najljepših i najliterarnijih.⁶²

Tema ovog *mirakula* jest o jednom iznenada osiromašenom vitezu koji, kako bi povratio nekadašnje bogatstvo, odlučio svoju dobru ženu prodati đavlu.

Motiv prodaje duše đavlu, kao i sklapanje ugovora s istim, jedna je od najuspjelijih i najčešćih tema srednjega vijeka. Đavao je u srednjovjekovnim tekstovima bio vrlo čest motiv, jer osim što se njime nastojalo ustrašiti čovjeka, ujedno je taj strah, *nepoznato*, predstavljalo zanimaciju. Srednjovjekovni čovjek bio je svjestan da je svijet podijeljen na dobro i zlo, a on sam morao je odabrati koji put želi slijediti, onaj božanski (ispravan put) ili đavolji (neispravan put). Razapet između ideje dobra i ideje zla, između onostranog i ovozemaljskog, između duše i tijela, grijeha i spasenja, čovjek je morao birati nabolje mjesto za život. Pritom su neki odmah izabrali Božju stranu i nebeski život, dok su pojedinci pridavali pažnju ovozemaljskim užiticima i različitim porocima, pa time i slavili đavla. Da bi čovjek stekao nebeski život s Bogom, trebao se odricati svih poroka i ne pokleknuti pred đavlom. Oni koji su pokleknuli, prodavali su svoju dušu ili dušu svojih bližnjih đavlu. Razlozi zbog kojih su sklapali ugovor s đavlom bili su raznoliki – zbog ljubavi, materijalnog bogatstva, pobjede, nadmoći nad drugima, dobrog položaja, zvanja, za razne počasti i zadovoljstva. Time se čovjek ujedno odricao Boga i Crkve. Oni koji su uvidjeli neispravan put, morali su se pokajati iz dubine srca kako bi spasili svoju dušu od propasti.⁶³

Početak *mirakula* oblikovan je *in medias res*. Čitatelj saznaje da je vitez bio bogat i svima je činio dobro. Takva je bila i vitezova žena, dobra i pobožna. Vitez je slavio sve Marijine blagdane s velikom ljubavlju dajući siromasima i praveći velike gozbe za svoje prijatelje. Žena je imala običaj svakoga dana ići u crkvu i na koljenima plaćući moliti se Bogorodici. Vitez je odjednom ostao bez svog bogatstva i sada je živio u bijedi. Dočekavši blagdan Uznesenja Marijina, on nije imao čime proslaviti taj veliki dan, pa je od srama odlučio pobjeći i sakriti se u nekoj gori. U gori

⁶²Dvije hrvatske verzije *mirakula* u *Petrisovu zborniku* i *senjskoj zbirci*, iako se ne razilaze mnogo u pojedinostima sižea, ne pripadaju istoj redakciji. Ne pripadaju istoj redakciji najviše zbog različitog pripovjedačkog postupka. *Legenda u senjskoj zbirci maštovita je i zaokružena legenda...* Svaka rečenica *legende* u *Petrisovu zborniku* izraz je iskrenih proživljavanja i brige autora da intenzivnošću kazivanja toplinu svojih osjećaja prenese i na svog čitatelja. (Isto, 1977., str. 26.)

⁶³Prema isto, str. 24.

susreće prerušenog đavla i objašnjava kakva ga je nesreća zadesila. Tada mu đavao daje prijedlog da proda svoju ženu njemu, a on će mu vratiti njegovo bogatstvo:

I kada to sliša d'êval', tada mu r(e)če: »Ako mi ti hoćeš' pripelati ženu tvoju kadě ti ê zapověm', duplo vėće blaga tebi dam' ner si ga prvo iměl'.⁶⁴

Vitez ne znajući da se đavao prerušio i da će s njime sklopiti ugovor, pristaje na prijedlog. Đavao mu daje bogatstvo i zauzvrat traži obećanje kojim dobiva vitezovu ženu. Vitez odvodi ženu na mjesto gdje je povratio svoje blago, ali na putu, sluteći zlo, žena odlazi u crkvu, pada na koljena i moli se Bogorodici:

I naiprvo poidě v crėkav' i poče plakati milo moleći b(la)ž(e)nu d(ě)vu M(a)riju, a siko govorěći: »O gospoe, preslavna! O kralice premilostiva, nina i sada v ruci vaši preporučam' d(u)šu moju i tělo moe!⁶⁵

Marija je uspavljuje, oblači njezine haljine i u njezinu obličju polazi s vitezom đavlu na sastanak. Đavao vidjevši da to nije vitezova žena, u bijesu i strahu pobjegne praznih ruku. Marija vodi viteza u crkvu i pokazuje mu njegovu ženu. Vitezu Bogorodica oprašta sve grijeha, pa on sa svojom dobrom i pobožnom ženom, koja ga je spasila svojim molitvama, odlazi živjeti u poštenju i čistoći.

Stepenasto razvijena fabula ovog *mirakula* donosi vrlo čest motiv u srednjovjekovnim tekstovima, đavla, i sklapanje ugovora s istim. U ovoj se legendi vrlo jasno raspoznaje antitetički odnos utjelovljena dobra (Marija) i zla (đavao). Viteza ne treba okarakterizirati kao negativnog lika koji je pokleknuo pred đavlom iz razloga što on nije znao da ispred njega stoji đavao koji indirektno sklapa ugovor. Međutim, viteza spašava njegova pobožna žena koja se svakoga dana s velikom ljubavlju odlazila moliti u crkvu pred Marijinim kipom. Ta je slika prikazan s mnogo ekspresije jer se govori kako žena pada na koljena, te plačući izgovara molitve Mariji:

I kada pridosta va nu pustinju, i naidosta ednu crekav' krst'ên'sku. I behota vele trudna ot putovan'ê i počista on'di. A muž' nee vani osta, a žena nega pollide v crėkav'. I ondi uzri obraz' napisan' b(la)ž(e)ne d(ě)vi M(a)rie i padě přěda nju na kolěne svoi i v plač' vėlik'

⁶⁴Mirakul o vitezu koji je prodao svoju ženu đavlu/ Il Cavaliere, u: Petrović, 1977., str. 40.

⁶⁵Isto.

obrati se. I vzdah'nuvši r(e)če: »O, gos'poe prečista, d(ě)vo M(a)rie, mati H(rsto)va, ne zabivai me tužne i nevolne ove grešnice!«⁶⁶

Pripovjedač je objektivan i ne ulazi izravno u događaje. Na kraju radnje izostaje klasična formula pobožnosti, ali iščitavajući tekst čitatelj može jasno prepoznati poruku koju se želi naglasiti – Marija je spremna učiniti sve kako bi pomogla onima kojima je pomoć u tom trenu najpotrebnija. Ona uspavljuje vitezovu ženu, oblači njezinu odjeću i spremna je suočiti se s đavlom. Vitezova žena je bila pobožna, svakoga dana je dolazila u crkvu i molila se Mariji, zbog čega joj Marija uzvraća pomoć. Čitatelja/slušatelja tako ne treba začuditi Marijino djelovanje, već se trebaju osvrnuti na ženino djelovanje kojim je postigla Marijinu privrženost. Kroz lik žene želi se pokazati da se ustrajnom i iskrenom molitvom može postići čudo.

Marija se prikazuje ženi fizički u crkvi u kojoj je molila, uspavljuje ju te oblači njezinu odoru kako bi otjerala đavla i supružnicima uspostavila narušeni mir:

I v tom' čase êvi e<i> se d(ě)va M(a)riê i pokaza ei se kipom' svojim'. I tudie b(la)ž(e)na d(ě)va Mariê oblěče se v' svitě nee i přěobrazi se va obraz' nee, a nju svitami svoimi zaodě i položi va nju san' tvrďb i us'nu tudie.⁶⁷

Žena je svojim svakodnevnim molitvama pokazala Bogorodici svoju žrtvu i predanost, pa je Marija spremna učiniti čudo kojim će je poštediti od prodaje đavlu, a time ujedno spašava i viteza jer mu je oprostila počinjene grijehe. Zauzvrat supružnici odluče živjeti u poštenju bez obzira na bogatstvo koje posjeduju kao zahvalu što ih je Marija spasila.

4.4.Motiv čuda u mirakulu *Djevojka bez ruku*

Sadržaj *Djevojke bez ruku* osvojio je publiku jer su slušatelji mogli zamisliti takav događaj u stvarnome životu. Često su heroine sličnih mirakula bile progonjene žene, koje Ivanka Petrović naziva srednjovjekovnim Snjeguljicama ili Pepeljagama.⁶⁸

⁶⁶Isto, str. 41.

⁶⁷Isto.

⁶⁸*Ime la Manekine daje se jednoj skupini priča iz ovog privlačnog i nesretnog svijeta, pričama koje pričaju o junakinjama koje u raznim progonima i nedaćama ostaju bez ruku, da bi zatim, u većini slučajeva bile pomognute i obasjane čudesnom ljubavlju Bogorodice.* (Isto, str. 124.) Ime ovog mirakula, *La manekine*, dao je roman *La manekine* glasovitog autora Philippea de Beaumanoira. Hermann Suchier proučavajući pjesnička djela Philippea de

Motiv je čest i u usmenoj predaji kao priča o Pepeljuzi, a javlja se kao Grizeldina tema, ili kao priča o Olivi pa o Genovevi, vojvotkinji od Brabanta. Sve te žene bestidno su progonjene, bestijalno ih se muči, sjekući im udove, bacajući ih divljim zvijerima.⁶⁹

U senjskom zborniku, *Počinju mirakuli slavne deve Marie*, priča je sljedeća – franački kralj ima je ženu koja je pri porodu njihove kćeri umrla. On je poslije smrti svoje žene odlučio oženiti novu ženu. Nova žena bila je izvanredne ljepote, pa su ljudi dolazili sa raznih strana svijeta vidjeti to čudo. Međutim, neki od njih, koji su dolazili na dvor, proricali su da će njezina pastorka, kada naraste, biti ljepša od nje. Kraljica, ljubomorna izrečenim proročanstvom, u odsustvu svoga muža, kralja, zapovijeda svojim vjernim slugama da pastorku odvedu u pustinju, tamo je ubiju, a kao potvrdu njezine smrti trebaju donijeti odsječene ruke. Izvršitelji kraljičine zapovijedi nisu mogli učiniti takav zločin. Sažalili su se nad nesretnom kraljevom kćeri, pa su joj „samo“ odsjekli ruke i ostavili je u pustinji. Uplakanu djevojku u pustinji pronalazi neki herceg i odluči ju odvesti sa sobom kući. Ubrzo nakon toga mladi herceg i djevojka se ožene. Kralj priređuje viteški turnir na koji dolazi i mladi herceg. Na turnir dolazi glasnik koji govori da mu je supruga, mlada djevojka, rodila dva sina. Zla kraljeva žena, sluteći da se radi o pastorki, na povratku glasnika mijenja odgovor mladog hercega i tako njegov otac dobije zapovijed da njegovu suprugu sa sinovima ubije jer su rođeni u preljubu. Herceg ne čini taj okrutan i krvavi zločin, već odvodi snahu i dječake u pustinju gdje ubrzo nalaze utočište kod nekog pustinjaka. Djevojka moleći se Bogorodici, usliši njezine molitve i daruje joj dvije nebeske ruke. Na povratku kući, mladi herceg saznaje što se dogodilo. Odlazi pronaći svoju ženu i sinove i nalazi ih kod pustinjaka. Djevojka u tom trenutku otkriva hercegu da je kraljeva kći koju je zla maćeha protjerala u pustinju. Na kraju zla maćeha plaća cijenu za svoja nedjela na lomači.

Mirakul *Djevojka bez ruku* ima dvije fabularno izgrađene linije⁷⁰ koje se na kraju spajaju u jednu. Motivi koji pokreću radnju nižu se jedan za drugim i čine priču zanimljivom. Radnja, kao i u ostalim *Marijinim mirakulima* počinje *in medias res*, pa je čitatelj odmah upućen u događaje, bez posebne najave. Također, u ovoj priči susreće se nešto veći broj likova nego što je uobičajeno,

Beaumanoira uz roman *La manekine*, nabraja i druge obrade ove legende, svrstavajući ih u dvije skupine, te napominje da su njezine najstarije verzije u engleskoj književnosti. Zbog postojanja mnogobrojnih verzija koje se ističu maštovitošću fabula *la Manekine* ima prednost pred svim drugim Marijinim mirakulima. (prema isto, str. 124.)

⁶⁹Prosperov, Slobodan Novak, 1996., str. 267.

⁷⁰Prema Fališevac, 1975., str. 47.

pa se tako nižu kralj, zla maćeha, djevojka koja biva progonjena i kojoj su odrezane ruke, mladi herceg, hercegov otac, djevojčini sinovi te na kraju, Bogorodica.

Jasno je naznačen kontrast među likovima. Rekla bih da su svi likovi označeni kao pozitivni nasuprot zle maćeha koja je oličenje zla u legendi. Spletkama, zapovijedima podređenim i pokušajima opijanja, nastoji ostvariti svoje loše namjere iz ljubomore prema pastorki. Nova kraljeva žena ne može podnijeti činjenicu da će pastorka biti obdarena ljepotom koja će izazivati više pažnje nego njezina sada. Na kraju plaća za svoje grijeha, a time dobro pobjeđuje zlo.

Marijino čudo u ovoj *legendi* jest dar koji poklanja unesrećenoj djevojci. Bogorodica je vidjela s koliko ljubavlju joj se djevojka obraća i uslišila je njezine molitve. Djevojka je pokazala svoju požrtvovnost, a Marija je zato nagrađuje:

»O slavna majko od milosti i milosrdja, ali ne vidiš ti kolika zla ja trpim, da se ovo viju ostavljena oda vsega svita? Neću li ja ovdje umrijeti s ovimi mojimi sinki, ako tvoja velika ne pomore mi milost? Prošu te, slavna kraljice nebeska, da me ti ne ostaviš va tom pustom mestu, zato jer nimam ufanja v inih nego samo v tebi, jer si plna vsake milosti.«⁷¹

Djevojčine emotivne reakcije dok se obraća Mariji prikazane su vrlo ekspresivno – ona klečeći plače i moli se Bogorodici. U jednom trenu Marija joj se ukazuje i daruje dvije nebeske ruke:

»O hći moja preslatka, ne plači veće, da raduj se, jere v tvojih nevoljah nisi prestala proseći moju pomoć. I pokle jesu ti usičene ruke telesne nepravim zakonom, za ke ti vraćam ovi dvi ruci nebeski.«⁷²

Čudo koje Marija čini ne dovodi se u pitanje istinitosti. Marija čudom pomaže djevojci jer ju nije prestala moliti za pomoć, nije odustajala dok Bogorodica nije došla i poklonila joj nebeske ruke. Djevojka je ostavljena u pustinji, učvrstila svoju vjeru svjesna milosrđa koje će joj Marija udijeliti ako bude neustrašiva i uporna u molitvama. Bogorodica dolazi u trenutku kada je unesrećena djevojka ostavljena od svih, u pustinji, bez svojih najmilijih. Drugim riječima, djevojka izražava potpuno povjerenje u Bogorodičinu pomoć.⁷³

⁷¹Djevojka bez ruku, u: Damjanović, Stjepan: *Hrvatsko književno srednjovjekovlje*, Erasmus, Zagreb, 1994., str. 61.

⁷²Isto, str. 62.

⁷³Prema Durriegl, 2013, str. 279- 280.

Na kraju *mirakula* ne stoji tipična pouka koja je doslovno napisana kao u nekim mirakulima, već se samo nalazi formula pobožnosti. To ne umanjuje ljepotu ovoga *mirakula* koji je, iako rijedak u zbirkama, privukao veliku pozornost puka kojem su se mirakuli čitali na misama.

4.5. Motiv čuda u mirakulu *La sacristine* ili *Mirakul o grešnoj redovnici*

La Sacristine ili *Mirakul o grešnoj redovnici* datira još u 13. stoljeću. On ima sve zapadnoeuropske osobine *Marijina mirakula*. To je *legenda* u kojoj čitatelj osjeća duboku i čistu srednjovjekovnu duhovnost.⁷⁴

U *legendi* o grešnoj redovnici prikazan je, na vrlo topao način, dodir božanskog i ljudskog. Nema *Marijine legende* koja je tako skladna, i u kojoj se prikazuje takva diskretna moralizatorsku namjera, a upravo senjsko izdanja *Počinju mirakuli slavne deve Marie* prikazuje ljepotu ove priče.

Priča je to o redovnici sakristanki, koja je jednoga dana, osjetivši kako je zemaljski život zove, ostavila svoje redovničke haljine i ključeve na Bogorodičinu oltaru, ali ujedno je to i priča o Bogorodici, koja je u redovničkoj haljini i s njezinim ključevima nastavila skromnu službu do njezina povratka u samostan.⁷⁵

Redovnicu sakristanku zavodi neki vitez koji je bio pobožan i često je dolazio u samostan. On u samostanu zareduje jednu od svojih kćeri. Sakristanka odlučuje iskušati zemaljski život, strasti i ljubav što joj može pružiti vitez, pa bježi s vitezom iz samostana ostavljajući redovničku odjeću i ključeve. Međutim, redovnica ne čini grijeh i ne ispunjava vitezove želje, nego čuva čistoću koju je zavjetovala Mariji. Poslije nekog vremena, zapavši u bijedu, sakristanka priznaje vitez u sve što joj je na duši i odlučuje se vratiti u samostan u kojem ju je zamijenila Bogorodica ne želeći sakristanku izvrnuti ruglu.

Sakristankina dobrota očituje se u činjenici da nikada nije prestala vjerovati u Bogorodicu i tako se vratila u samostan vođena starom vjerom i nadom u njezinu pomoć od Bogorodice. Jedan od najljepših scena u ovom *mirakulu* jest opraštanje sakristanke od Bogorodice kada odluči otići u svjetovni život:

⁷⁴Prema Petrović, 1977., str 129.

⁷⁵Sadržaj ovog mirakula spominje i Mihovil Kombol u *Povijesti hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, 1961., str. 31

Učiniвши ova vse, kako zločesti vitezъ nauči ju i svitova, ide pred' oltarъ i reče tako: »O slavna devo Marie, moi otacъ nѣ hoti me nigdare oddati za muža i proti moei voli učini me vlisti va ovъ molstirъ. I zato sada naplnuju moe želenie.«⁷⁶

Klasičnim početkom *in medias res* fabula se gradi stepenasto. Pojavljuje se lik viteza i lik redovnice sakristanke koji stoje u kontrastu. Lik viteza utjelovljenje je zemaljske, prolazne ljubavi, dok sakristanka, iako je zamijenila redovničku haljinu običnom, simbol vječne božanske ljubavi. Dijalog se uspostavlja između ta dva suprotstavljena lika.

Čudo koje Marija čini jest fizička zamjena identiteta. Ono što daje posebnu ljepotu ovom *Marijinom mirakulu* jest taj što ne zamjenjuje Bogorodica sakristanku zato da bi za vječni život spasila još jednu dušu, već Bogorodica preuzima na sebe redovničku službu i spašava sakristanku od ljudske sramote, prezira i progona, koji je teži od božje kazne, a upravo je u tome ljepota ovog *Marijinog mirakula*. Marija pomaže redovnici znajući da će se vratiti u samostan, i to čista i neokaljana kao što je otišla.⁷⁷

Također, ovo čudo, kao i prethodni motivi čuda u *mirakulima*, zapravo su stilistička igra, odnosno književni ukrasi koji čine ove tekstove posebnima, pa su im čitatelji/ slušatelji zbog toga bili toliko naklonjeni.⁷⁸

Gospa je spremna zamijeniti svoje božansko obličje ljudskim kako bi spasila redovnicu od pričanja i ogovaranja što je teži oblik kazne, nego onaj božanski. Marija strpljivo čeka redovniččin povratak u samostan koliko god bilo potrebno, a u tome stoji njezino čudo – spremnost da prikrije sramotu koju bi izazvala istina o redovniččinu bijegu iz samostana. Marija je znala da će se redovnica vratiti jer se božanska ljubav i ljubav koju je sakristanka osjećala prema Mariji ne može zamijeniti zemaljskom, prolaznom ljubavlju.

*

U analizi tekstova posebno sam se osvrnula na motiv čuda koje čini Marija. Njima se prikazuje njezina nadnaravna moć kojom je moguće učiniti ozdravljenje, vratiti odrezane ruke ili oči, uzeti obličje običnog čovjeka i sl. Svjedoci koji su prisustvovali čudima s veseljem slave

⁷⁶*Mirakul o grešnoj redovnici/ La Sacristine*, u: Petrović, 1977, str. 144.

⁷⁷*Gospa nije učinila mnogo u ovom čudu, ona je samo u godinama odsutnosti ponijela grijeh one časne tako što ju je zamijenila u samostanu, što je uzela njezin lik, obavljala njezine poslove i njezine pobožnosti, dočekala na kraju povratak, zaustavila vrijeme.*, Prosperov, Slobodan Novak, 1996., str. 269.

⁷⁸ Prema Le Goff, 1993., str. 38.

Mariju i njezinu čudotvornost, a istovremeno žele ukazati na vjerodostojnost onoga što čini. *Mirakuli* postaju *exemplumi* za moralnost, a počinju se čitati u crkvama kako bi se što većem broju ljudi nastojalo ukazati na njezinu moć i moguće spasenje. To što *mirakuli* postaju *exemplumi* potvrđuje Le Goffovu tezu o podrijetlu čudesnosti mirakula (kršćanska ideologija). Osim toga, u analizi sam iznijela i kratki sadržaj svakog *mirakula*, te poetičkom analizom ukazala na kompozicijske elemente *mirakula*.

5. Zaključak

Srednjovjekovni je svijet u nastojanju da suzbije strah od Sotone stvarao djela koja veličaju dobro u liku Marije i čuda koje ona čini u svakodnevnim životima običnih ljudi.

Kako je Crkva imala vodeću ulogu u srednjem vijeku, tako je Marijin kult brzo stekao veliku popularnost. Razvitku marijanske pobožnosti pridonijeli su vjerski redovi, posebice benediktinci, a kasnije dominikanci i franjevci.⁷⁹

Žanr *Marijinih mirakula* doprinio je dodatnoj popularizaciji njezina kulta u srednjem vijeku jer se kroz njih prikazuje najiskreniji izraz kršćanske vjere. *Marijini* su *mirakuli* tako istovremeno priče o božanskom i ljudskom. Bogorodica, nebeska kraljica, spušta se među ljude i njihove živote i dijeli nebesku milost onima koji su joj se iskreno obraćali i molili te nikada nisu izgubili vjeru u spasenje. Te su legende namijenjene puku i one su se čitale na misama. Služile su kao *exemplum* za moralan život i vjeru u spasenje.

U hrvatsku je književnost *Marijina legenda* ušla vrlo rano, pa se mirakule može pronaći razasute po mnogim zbornicima, od kojih su najznačajniji *Ivančičev zbornik* s kraja 14. i početka 15. stoljeća, *Petrisov zbornik* iz 1468. godine, te zbirka izašla iz senjskog tiska *Počinju mirakuli slavne deve Marie* iz 1507/1508. godine. Te su zbornike istraživali mnogi naši autori od koji su neki – Dunja Fališevac, Eduard Hercigonja, Vjekoslav Štefanić, Slobodan Prosperov Novak, i ostali koje sam spomenula u radu.

Čudo i čudesno ne javlja se samo u *mirakulima*, već se takvi motivsko-tematski elementi mogu pronaći i u drugim književnim žanrovima, poput farse, feerije, groteske, bajke i svetačke legende. Osim toga, Le Goff razlikuje i nekoliko tipova čudesnosti: biblijsko čudesno, antičko čudesno, barbarska čudesa, istočnjačko čudesno i folklor.

Poetičkim osobinama mirakula bavile su se Marija Ana Durrigl i Dunja Fališevac u svojim radovima gdje su na vrlo jednostavan način približile karakteristike ovog žanra srednjovjekovne književnosti.

Kroz analizu tekstova dolazi se do zaključka kako motiv Marijina čuda nosi moralno-religioznu poruku. Čudo daje nadu u spasenje duše onima koji su vjerni Bogorodici i uzdaju se u njezinu pomoć kroz molitve.

⁷⁹ Prema Durrigl, 2013., str. 277.

Tekstovi *mirakula* koje sam koristila u analizi su: *Djevojka bez očiju*, *Dječak poklanja kruh sinu Marijinu*, *Mirakul o vitezu koji je prodao svoju ženu đavlu*, *Djevojka bez ruku*, *Mirakul o grešnoj redovnici*.

6. Sažetak

U ovom radu obradila sam temu kojoj naslov glasi *Čuda u hrvatskoglagojskim Marijinim mirakulima*. Da bih mogla govoriti o čudima koje Marija čini u *mirakulima*, na samome početku rada posvetila sam nekoliko riječi žanru *Marijinih mirakula* i kako su oni proučavani kroz povijest. Nakon toga iznijela sam poetičke osobine karakteristične za *mirakule*, definirala pojam čuda, čudesnosti, odnosno nadnaravnosti, te uputila na ostale žanrove književnosti u kojima se može susresti takav motivsko-tematski inventar. Za kraj rada, u analizi odabranih *mirakula*, potvrdila sam poetičke osobine i posebnu pažnju posvetila motivu čuda. Tekstovi *mirakula* koje sam odabrala su: *Djevojka bez očiju*, *Dječak poklanja kruh sinu Marijinu*, *Mirakul o vitezu koji je prodao svoju ženu đavlu*, *Djevojka bez ruku*, *Mirakul o grešnoj redovnici*.

7. Ključne riječi

Marijini mirakuli, srednji vijek, Bogorodica, čudo, čudesno

8. Literatura

Izvori:

1. *Djevojka bez očiju* u: Petrović, Ivanka: *Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirnama i njihovi evropski izvori*, Radovi Staroslavenskog instituta, Vol.8 No.8., 1977., str. 43-45.
2. *Dječak poklanja kruh sinu Marijinu* u: Petrović, Ivanka: *Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirnama i njihovi evropski izvori*, Radovi Staroslavenskog instituta, Vol.8 No.8., 1977., str. 41-43.
3. *Vitez koji poklanja svoju ženu đavlu/ Il Cavaliere* u: Petrović, Ivanka: *Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirnama i njihovi evropski izvori*, Radovi Staroslavenskog instituta, Vol.8 No.8., 1977., str. 40-41.
4. *Djevojka bez ruku* u: Damjanović, Stjepan: *Hrvatsko književno srednjovjekovlje*, Naklada Erasmus, Zagreb, 1994., str. 57- 64.
5. *Mirakul o grešnoj redovnici/ La Sacristine* u: Petrović, Ivanka: *Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirnama i njihovi evropski izvori*, Radovi Staroslavenskog instituta, Vol.8 No.8., 1977., str. 143-145.

Knjige i članci:

1. Durrigl, Marija Ana: *Hrvatska srednjovjekovna proza; apokrifi, vizije, prenja, Marijini mirakuli*, Matica hrvatska, Zagreb, 2013.
2. Fališevac, Dunja: *Poetičke osobine hrvatske srednjovjekovne proze: književnopovijesne i poetičke osobine*, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, Zagreb, 1980.
3. Fališevac, Dunja: *Poetičke osobine hrvatske srednjovjekovne proze*. Zagreb Croatica, Vol. 6 No. 6, 47-81.
4. Hercigonja, Eduard: *Srednjovjekovna književnost*, Mladost, Zagreb, 1975.
5. Jolles, Andre: *Jednostavni oblici*, preveo: Vladimir Biti, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.
6. Kobol, Mihovil: *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1961.
7. Le Goff, Jacques: *Srednjovjekovni imaginarij: eseji*, prevela: Melita Svetl, Izdanje Antibarbarus, Zagreb, 1993.

8. Le Goff, Jacques: *Civilizacija srednjovjekovnog zapada*, prevela: Gordana V. Popović, Golden marketing, Zagreb, 1998.
9. Leksikon ikonografije, liturgike, i simbolike zapadnog kršćanstva, uredio: Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.
10. Nazor, Anica: O glagoljskoj tiskari i njezinim izdanjima (1494.-1508.), Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, Vol. 41 No. 1, 2014., str. 230.
11. Strohal, Rudolf : *Hrvatska glagolsa knjiga*, troškom pišćevim, Zagreb, 1915.
12. Petrović, Ivanka: *Bogorodičina čudesa u Ivančičevu zborniku, hrvatskoglagoljskom spomeniku 14/15. st.*, Radovi Staroslavenskog instituta, Vol. 7 No. 7, 1972., 123-125.
13. Petrović, Ivanka: *Literatura u kojoj je svatko primao i davao (uz zbirku Mirakuli slavne deve Marie, Senj, 1507./1508. god.)*, Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, Vol. 6 No.1, 1975., str. 23-27.
14. Petrović, Ivanka: *Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirkama i njihovi evropski izvori*, Radovi Staroslavenskog instituta, Vol.8 No.8., 1977., str. 19-149.
15. Petrović, Ivanka: *Hagiografsko-legendarna književnost hrvatskog srednjovjekovlja i senjski "Marijini mirakuli" - izvori, žanrovske, tematske i tipološke karakteristike*, Slovo: časopis Staroslavenskog instituta u Zagrebu, No. 34, 1984., str. 190.
16. Prosperov, Slobodan Novak: *Povijest hrvatske književnosti; Od početka do Krbavske bitke 1493.*, Izdanje Antibarbarus, Zagreb, 1996.
17. Štefanić, Vjekoslav: *Hrvatska književnost srednjeg vijeka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
18. Tomić, Franić Viktoria, Novak, Prosperov Slobodan – *Hrvatska srednjovjekovna književnost, Književni, povijesni i tekstualni laboratorij 2*, knjig. 1, sv. 3, Liliput, Zagreb, 2019.
19. Vodnik, Branko: *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 1., *Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1913.

Internetski izvor:

1. Leksikon Marina Držića, <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/> [rujan, 2020.]

